

حوزه معاونت پژوهش و فناوری
دفتر نظریه پردازی، نقد و مناظره

گفتگو و مصاحبه

گفت و گو با دکتر حسین هرسیج عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی

به نام خدا

امروزه مباحثی چون تولید علم، نظریه پردازی، نقد و مناظره در ادبیات علمی کشور جایگاه ویژه ای پیدا نموده اند؛ به گونه ای که این مفاهیم اذهان تمام سیاستگذاران و برنامه ریزان امور علمی و پژوهشی کشور را به خود مشغول نموده است و در جای جای مستندات علمی و برنامه های توسعه و سند چشم انداز و افق های آرمانی کشور، ارتقاء تولید علم و احراز جایگاه نخست علمی هدف گذاری شده است. در این میان نظریه پردازی به ویژه در علوم انسانی و معارف دینی از اهمیت بیشتری برخوردار شده است. در این راستا، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره دانشگاه اصفهان گفت و گویی با موضوع "نظریه پردازی؛ موانع و راهکارها" با دکتر حسین هرسیج، عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان انجام داده است که در ادامه می خوانید.

جناب آقای دکتر، در باب نظریه، نظریه پردازی و مفاهیم مهمی از این قبیل تعاریف زیادی ارائه می شود که هر یک بر جنبه هایی از این مفهوم پر ابهام تأکید می گذارند. به نظر شما نظریه پردازی در یک تعریف جامع و مانع کدام است؟

نظریه جزئی از علم به معنی Science است، یعنی معرفت به معنای عام و یکی از ابزارهایی است که منجر به توسعه دانایی و پیشرفت علم می شود. نظریه ارتباط مستقیمی با متدولوژی (روش شناسی) دارد و خود روش با بحث وجود شناسی و معرفت شناسی ارتباط دارد. از سوی دیگر ما نمی توانیم بگوییم نظریه چگونه تولید می شود و یا اینکه دیدگاه کسی نسبت به نظریه چیست جز اینکه پیش از آن مسائل خود را مطرح کنیم چرا که این مسائل اند که بر نحوه نگرش ما به نظریه تأثیرگذار هستند. بنابراین دیدگاههای ما نسبت به معرفت شناسی و وجود شناسی متفاوت است و بسته به این دیدگاهها، تعاریف در مورد نظریه مختلف است. اما با این تفاسیر می توان در تعریف نظریه گفت که نظریه: مجموعه ای از گزاره ها و قضایاست که تبیین و یا توصیف و یا فهم بین مفاهیم مختلف را ارائه می دهد. ما یک مفهوم داریم و یک متغیر. در بحث متغیرها بیشتر مسائل ملموس و عینی مطرح است. ما از رابطه بین متغیرها به فرضیه می رسیم. فرضیه رابطه بین متغیرها و معرفتی است. اما اگر چنانچه

آدرس: دانشگاه اصفهان، سازمان مرکزی، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره **تلفن:** 37932768 **دورنما:** 37932170

حوزه معاونت پژوهش و فناوری
دفتر نظریه پردازی، نقد و مناظره

گفتگو و مصاحبه

گفت و گو با دکتر حسین هرسیج عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی

فرضیه داشته باشیم و در درازمدت آزمایش کنیم و در دراز مدت سر بلند بیرون بیاید این تبدیل می شود به یک نظریه پس نظریه در واقع در مقام مفهوم است اما فرضیه در مقام عملیاتی است. در بحث عملیاتی، بحث فرض مطرح است و در بحث مفهوم سازی رابطه بین مفاهیم است.

فرانسیس بیکن از سه حیوان مورچه، عنکبوت و زنبور عسل مثال می زند که هر کدام زاینده یک تفکر در مورد نظریه هستند یکی دیدگاه پوزیتیویستی (اثبات گرایی) است که می گوید نظریه ملخص داده هاست یعنی خلاصه شده Data ها می شود نظریه و نظریه فقط برآمده از مشاهده است. در مثال فرانسیس بیکن این همان مثال مورچه است که فقط دانه را جابجا و جمع می کند. بسیاری از استادان ما داده ها را انتقال می دهند و هیچ کاری روی آن انجام نمی دهند.

دیدگاه دیگر انتزاعی محض است، مثل ریاضیات و فلسفه که به واقعیات توجه کمی دارند. روش اینها هم قیاسی است یعنی یک کل در ذهن دارند و جزئیات را براساس آن کل تفسیر می کنند؛ مانند مثال عنکبوت بیکن که دور خودش تار می تند و از واقعیات بیرون خودش غافل است. اما در مورد سوم که با آن موافقم، یک روش علمی است که بین عینیات و ذهنیات تعامل برقرار است. این روش سوم همان زنبور عسل در مثال بیکن است.

انیشترین در روش علمی سه مرحله را مطرح می کند و می گوید مرحله اول از واقعیات شروع می شود و ما نمی توانیم نظریه را دور از واقعیات مطرح کنیم. اما گفته می شود که نباید به این مرحله بسنده کنیم و وقتی که یک تئوری یا نظریه ساماندهی شد باید قابلیت تعمیم و پیش بینی داشته باشد. این مرحله دوم است. یعنی اگر یک مورد که من تاکنون مشاهده نکرده بودم و اتفاق افتاد این نظریه قدرت تبیین آن را داشته باشد. در مرحله سوم بحث (Rectification) مطرح می شود؛ یعنی نظریه باید اصلاح پذیر و آزمون پذیر باشد. ما نمی توانیم در حوزه علوم انسانی، علوم اجتماعی و حتی علوم طبیعی بگویید این نظریه وحی منزل است و تغییر نمی کند چون دامنه ذهنیات بشر محدود است و ما دانشمند را نباید به جای خدا بنشانیم، دانشمند حد و حدودش مشخص است. اینکه می گویند نظریه باید ابطال پذیر باشد و آزمون پذیر، منظور همین است پس خلاصه کلام این که نظریه پرداز به مانند زنبور عسل شاهد گلهای مختلف را می مکد اما تنها به این کار و جمع آوری input ها بسنده نمی

آدرس: دانشگاه اصفهان، سازمان مرکزی، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره **تلفن:** 37932768 **دورنگار:** 37932170

حوزه معاونت پژوهش و فناوری
دفتر نظریه پردازی، نقد و مناظره

گفتگو و مصاحبه

گفت و گو با دکتر حسین هرسیج عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی

کند و شهد گل را در خود تغییر می دهد و عسل می آفریند. متأسفانه اکثر اساتید و دانشجویان ما یا مورد اول را دارند که تنها اطلاعات جمع آوری می کنند یا مورد دوم را و تنها در انتزاعیات سیر می کنند.

آن قسم سوم نیاز امروز ماست. نیاز امروز ما به متفکرینی است که واقعیات را ببینند و به واقعیات بسنده نکنند و بین ذهنیات و واقعیات تعامل بوجود بیاورند. اگر در این واقعیات یک پروسه تغییر انجام شود، می شود نظریه.

پس نظریه تعاملی بین عینیات و ذهنیات است و در نهایت روابط بین مفاهیم را تبیین می کند و پس از آن قابلیت و توان پیش بینی دارد.

با این تعاریف، در مجموع وضعیت ما در نظریه پردازی در علوم انسانی چگونه است؟

وضعیت ما تعریفی ندارد. استادها ما بیشتر دارند ترنسفر می کنند. بسیاری از سرفصل ها از سال ها پیش است و برخی استادها ما به مانند نوار عمل می کنند...

پایان نامه های کارشناسی ارشد و رساله های دکتری یا تحقیقات و پژوهش هایی از این قبیل چه جایگاهی در رشد علمی ما دارند؟ یک مشکل اساسی که در کشور ما وجود دارد عدم توجه به "مساله" است. منشأ یک نظریه یک مساله است. اما آیا مساله ای که در غرب و یا در شرق وجود دارد مساله ماست؟ چرا مساله ای که یک اندیشمند در کشور خودش دیده، همان مساله ما می شود؟ ما چقدر تلاش کرده ایم برای اینکه مساله ای از مسائل کشور خودمان را حل کنیم؟

مشکل ما این است که دانشگاه و جامعه را از هم جدا کرده ایم و یکی از علت‌هایی که جلو نمی رویم همین است. چون اگر پایان نامه ها و تحقیقات ما مسئله محور باشند و از نظر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، به عنوان پژوهش های کاربردی شناسایی می شدند و آن کسانی که دارند سیاستگذاری می کنند انتزاعی عمل نمی کردند و به این تحقیقات توجه می کردند وضعیت ما بسیار بهتر می شد. متأسفانه چون تحقیقات ما

آدرس: دانشگاه اصفهان، سازمان مرکزی، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره **تلفن:** 37932768 **دورنما:** 37932170

Email: Idea@res.ui.ac.ir

<http://tcui.ui.ac.ir/index.aspx>

حوزه معاونت پژوهش و فناوری
دفتر نظریه پردازی، نقد و مناظره

گفتگو و مصاحبه

گفت و گو با دکتر حسین هرسیج عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی

مسأله محور نیست به بیراهه می رویم. دانشگاه نباید جدا از جامعه باشد. ما در تولید مقاله در سطح بین المللی در جایگاه خوبی هستیم اما آن مقاله که در مجلات خارجی تأیید می شود چه مشکلی از مشکلات ما را حل کرده است؟

آیا شمار مقالات ISI را نشانه ی رشد علمی می دانید؟

ممکن است شمار این مقالات متأثر از رشد علمی و نشانه پیشرفت در علوم باشد، ولی این مقالات اغلب مسائل جامعه ما را حل نمی کنند. ما در سطح بین المللی دانشمندان فیزیک و شیمی بسیاری داریم اما اینها مقالات و تألیفات و ایده هایی دارند که به درد ما نمی خورد. و با جامعه خودشان پیوند ندارند. ما داریم نفتی را به شکل خام می فروشیم که اگر روی آن کار علمی می شد در درآمد ناخالص ما تأثیر شگرفی می گذاشت. ما متخصصان برجسته علمی بین المللی و سرمایه های مادی و معنوی فراوانی داریم اما از این موهبتهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی به درستی استفاده نشده و نمی شود.

به نظر شما چرا در کشور ما و در میان محققان و پژوهشگران این انگیزه و کشش به چشم نمی خورد که بیایند و نظریه، دیدگاه، ایده یا نقد خود را در عرصه عمومی اهل علم و تخصص مطرح کنند؟

یکی از موانع عمده این است که نقد را مساوی با نفی می دانند. در جامعه ما از نظر فرهنگی وقتی می گوئیم نقد کنیم یعنی باید طرف مقابل را به اصطلاح "به زمین بزنیم". نقد یعنی آینه بودن؛ که هم خوبی ها را نشان می دهد و هم بدی ها را. المؤمن مرآت المؤمن ما باید به مانند آینه عمل کنیم که همه چیز را نشان می دهد. در بحث نقد بی طرفی و انصاف باید رعایت شود. یعنی نظریه یا دیدگاهی که طرح می گردد بی طرفانه و بدون تعصب داورى شود. در واقع در راستایی باشد که اگر نظریه اشکالی دارد آن را اصلاح کند و صاحب دیدگاه و نظریه و ایده هم آن را با گشاده رویی و امتنان بپذیرد.

آدرس: دانشگاه اصفهان، سازمان مرکزی، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره **تلفن:** 37932768 **دورنما:** 37932170

Email: Idea@res.ui.ac.ir

<http://tcui.ui.ac.ir/index.aspx>

حوزه معاونت پژوهش و فناوری
دفتر نظریه پردازی، نقد و مناظره

گفتگو و مصاحبه

گفت و گو با دکتر حسین هرسیج عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی

یکی از موانعی که ما در نظریه داریم بحث شخصیت پرستی است. اگر مجذوب یک شخصیت باشیم چیزی نمی گوئیم اما اگر موردی میانمان باشد به سبک خودمان که گفتیم به نقد او و نظریه اش بپردازیم و این برخلاف دیدگاهها و سفارشات دینی ما است. امام علی (ع) می فرماید: انظر الی ما قال و لا تنظر الی من قال. یعنی ببینید که چه چیزی می گوید و نه اینکه چه کسی می گوید. باید به استدلال و منطق و شاخص ها و ویژگی هایی که یک نظریه خوب دارد نگاه کنیم و به تعامل واقعیات و ذهنیات توجه داشته باشیم نه چیز دیگر. در مجموع برای نقد و نظریه پردازی در جهت تولید علم باید فرهنگ سازی شود.

موانع پیش روی اساتید ما برای ورود به عرصه نظریه پردازی، نقد و مناظره را چه می دانید؟

نظریه عصاره و ثمره یک کار علمی است و هر کسی نمی تواند نظریه بدهد. ما باید نیروهایی که می توانند نظریه بدهند را شناسایی کنیم و به آنها بها دهیم؛ یعنی اساتید و محققان. باید پایگاه علمی و اجتماعی اساتید حفظ شود؛ یعنی استادی که به این مقام رسیده که می تواند نظریه بدهد باید به او بها دهیم، به او ارتقاء دهیم، پایگاه اجتماعی اش را بالا ببریم. برای استادان بیشتر جنبه اعتباری مهم است نه جنبه های مادی. توسعه ی کشور الان مبتنی بر دانایی است و دانایی در کجاست؟ دانایی در استنادردی نیست، در کارخانه نیست، در وزارتخانه نیست، در دانشگاهها و نزد اساتید و پژوهشگران است.

آیا ایده خاصی برای کمک به نظریه پردازی دارید؟

ضمن توجه به اینکه تمامی این بحثها درباره دانشگاه اصفهان هم صدق می کند لازم می دانم به این نکته اشاره کنم که یکی از ایده هایی که پیگیری می کنیم این است که در حال حاضر ما چیزی داریم تحت عنوان فرصت مطالعاتی که طبق آن استاد به خارج از کشور می رود برای تحقیق. اما اغلب در آنجا در گیر چیزهای دیگر می شوند و هدف فرصت مطالعاتی فراموش می شود. ما می گوئیم اعتقاد داریم که به جای این کار می توانیم فضایی را ایجاد کنیم که در آن استاد احساس آرامش کند و ۶ ماه یا یک سال بدون اینکه دغدغه آموزشی داشته باشد، بتواند مسأله ای از مسائل کشور را حل کند. ما هزینه ای برای رفتن به خارج و فرصت مطالعاتی هر استاد حدود ۳۰ تا ۴۰ میلیون خرج می کنیم که به

آدرس: دانشگاه اصفهان، سازمان مرکزی، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره **تلفن:** 37932768 **دورنما:** 37932170

Email: Idea@res.ui.ac.ir

<http://tcui.ui.ac.ir/index.aspx>

حوزه معاونت پژوهش و فناوری

دفتر نظریه پردازی، نقد و مناظره

گفتگو و مصاحبه

گفت و گو با دکتر حسین هرسیج
عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی

جای آن اگر استاد در داخل کشور خودمان بنشیند و این هزینه صرف او شود، در یک فضای آرام که دغدغه فکری - معیشتی نداشته باشد و کار علمی انجام دهد نتایج بسیار بهتری به بار خواهد آورد.

آدرس: دانشگاه اصفهان، سازمان مرکزی، معاونت پژوهش و فناوری، مرکز نظریه پردازی، نقد و مناظره **تلفن:** 37932768 **دورنگار:** 37932170

Email: Idea@res.ui.ac.ir

<http://tcui.ui.ac.ir/index.aspx>